

Kehitysvammaliiton lausunto kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan

26.4.2024

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/8757/2024

Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 50 000 kehitysvammaista ja noin 65 000 puhevammaista ihmistä, selkokielen tarvitsijoita arvioidaan olevan jopa 750 000 henkilöä. Selkokielen tarpeen taustalla voi olla esimerkiksi kehitysvamma, lukivaikeus, muistisairaus tai se, että suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli.

Kehitysvammaliitto edistää kehitys- ja puhevammaisten ihmisten tasa-arvoa ja osallistumista yhteiskunnassa, kehittää palveluja sekä edistää alan tutkimusta. Liitto edustaa yli 80 jäsenorganisaatiota, jotka toimivat vammaisten ihmisten hyväksi.

Ovatko toimenpiteet linjassa lapsistrategian vision ”luodaan aidosti lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi” kanssa?

Osin.

Miten lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

Seurannan tulee olla pitkäjänteistä, avointa ja vaikuttavaa.

Seurantaindikaattorit tulee valita ja määritellä huolellisesti ja niistä tulee käydä keskustelua sidosryhmien ja kentän kanssa, jotta lasten ja nuorten todellisuus tulee esille. Tämä tulee huomioida myös seurannan välineissä.

Seurantaindikaattoreiden avulla tulee voida seurata yhdenvertaisuuden toteutumista haavoittuvassa asemassa olevien lasten osalta. Tätä varten tarvitaan määritelmä haavoittuvuuksista ja niitä aiheuttavista tekijöistä. Lisäksi tulee huomioida vähemmistöryhmien sisällä olevat marginaalisessa asemassa olevat lapset ja nuoret, kuten lapset, joilla on kehitys- tai puhevamma. Seurannan tulee huomioida myös nämä lapsiryhmät, jotta seurantatiedon tuottama kuva vastaa lasten ja nuorten todellisuutta.

Seurantaa tulee toteuttaa yhteistyössä erilaisiin väestöryhmiin kuuluvia lapsia edustavien järjestöjen, kuten vammaisjärjestöjen kanssa. Seurannassa tulee panostaa lasten osallistamisen kehittämiseen ja kuulla myös kehitys- ja puhevammaisia lapsia, jotka tarvitsevat apua ja tukea kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen.

Seurantaindikaattoreiden tuottamaa tietoa tulee hyödyntää toimenpiteiden täsmentämisessä ja eteenpäin viemisessä.

Seuraavat toimenpiteet toteutetaan lapsistrategiaryhmän virkатыönä. Millaisia tarkempia toimia näkemyksenne mukaan tarvittaisiin seuraavien toimenpiteiden osalta?

Lapsia koskevan tietopohjan riittävyys ja käytettävyys

Kehitys- ja puhevammaisten lasten hyvinvointiin, osallisuuteen ja koulutukseen liittyvää tietopohjaa tulee vahvistaa laajemmin osana yleistä lapsiin liittyvää tutkimusta sekä erillistutkimuksella. Tietopohjan tulisi sisältää tietoa myös perheiden kokonaistilanteesta, jolla on vaikutusta lasten arkeen.

Tutkimusten vaikuttavuuteen ja tulosten jalkauttamiseen tulee panostaa, jotta ne eivät jää irrallisiksi. Tutkimuksessa tulisi hyödyntää vammaisjärjestöjen, kuten Kehitysvammaliiton, tutkimusosaamista vammaisten lasten näkökulman tavoittamiseksi ja kuulemiseksi.

Lasten yhdenvertaisuus ja eriarvoistumisen ehkäisy erityisesti haavoittuvassa asemassa ja syrjinnän vaarassa olevien lasten ja nuorten osalta

Kehitysvammaliitto vaatii yhdessä Kehitysvammaisten Tukiliiton, FDUV:n ja Autismiliiton kanssa, että vammaisten lasten ja nuorten laitoksissa ja muissa palveluissa kokemasta kaltoinkohtelusta tehdään selvitys. Selvityksessä tulisi arvioida lasten ja nuorten tuen tarpeet sekä vaativan tuen yksiköissä käytettävissä olevat resurssit ja osaaminen, joiden avulla lasten ja nuorten tuen tarpeisiin vastataan. Kaltoinkohtelun vähentämiseen tähtäävä ohjelma on saatava käyntiin ja tunnistettava rakenteelliset tekijät, jotka johtavat kaltoinkohteluun.

Kehitysvammaliitto ehdottaa poikkihallinnollista, monialaista ja järjestöjä osallistavaa ja lapsistrategian toimeenpanoa tukevaa työryhmää, joka edistää haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten huomioimista toimenpiteissä ja seurannassa. Tarvitaan laaja-alaista ja monipuolista ymmärrystä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien moninaisuudesta ja eri haavoittuvuustekijöiden vaikutuksista lapsen ja perheen arkeen.

Esimerkiksi Kehitysvammaliiton kohderyhmiin kuuluvat FASD-lapset ja -nuoret, jotka ovat altistuneet sikiöaikana alkoholinkäytölle ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja syrjinnän vaarassa sekä alkoholin aiheuttaman vammansa että vanhemman alkoholinkäyttöön liittyvän taustansa vuoksi. FASD-lapsilla ja -nuorilla yleinen lastensuojelutausta altistaa haavoittuvuudelle varhaisten kiintymyssuhteiden vaihtumisten ja katkosten sekä usein traumaattisten kokemusten kautta. Lisäksi "luonnolliset" tukiverkostot ovat sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla usein vähäisempiä, mikä vaikuttaa heidän elämäänsä myös lastensuojelun sijaishuollon päättyessä. On myös tärkeää tehdä toimenpiteitä stigmojen purkamiseksi, joita liittyy alkoholin käytön aiheuttamiin vaurioihin.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten perheiden eroissa tulee turvata lapsen ja perheen oikeus tukeen, kuten kuljetuksiin molemmista kodeista, vanhempien tuki ja palvelut (esim. omaishoidon kokonaisuus), mikä tukee vanhempien jaksamista ja voimavaroja sekä lapsen kotona asumista. Näkökulma tulisi huomioida mm. selvityksessä vanhempien eron jälkeisistä ns. vaativista erotilanteista sekä palvelujärjestelmästä.

Toimeenpanosuunnitelman tulisi sisältää vahvempia keinoja vammaisuudesta ja haavoittuvuudesta johtuvien stigmojen purkamiseksi kaikissa lasten ympäristöissä, kuten kouluissa. Syrjiviä mekanismeja tulisi kuvata konkreettisemmin ja määritellä toimeenpanon tehtäviä. Tulisi vahvemmin ottaa kantaa lapsen ja nuorten yhdenvertaiseen oikeuteen saada opetusta. Riittämätön tuki luo riskin sille, että osa runsasta tukea tarvitsevista lapsista jää opetuksen ulkopuolelle eikä kouluinklusiotoideu heidän kohdallaan.

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten yhdenvertaisuutta voidaan tukea myös käytännöllä, jotka suojelevat kaikkien lasten oikeuksia. Esimerkiksi kännyköiden käyttämisen kieltäminen oppituntien aikana parantaisi kaikkien oppilaiden keskittymistä opetukseen ja mahdollistaa tarkkaavuuden suuntaamisen olennaiseen. Kuitenkin niiden laitteiden käyttö, mitkä edesauttavat oppimista ja kommunikointia, tulee sallia, jotta oppilaiden osallisuus tunneilla voidaan turvata.

Liian pienillä resursseilla toimiva inklusiivinen opetus kuormittaa opettajaa ja heikentää kaikkien oppilaiden mahdollisuuksia oppia. Haavoittuvassa asemassa olevat oppilaat eivät saa tarvittavaa tukea (ohjaavia aikuisia on liian vähän, aikuisilla ei ole koulutusta erityisopetuksesta) ja muut oppilaat jäävät huomiotta, koska opettajien huomio menee tukea tarvitsevien ohjaamiseen. Kun luokkiin integroidaan haavoittuvassa asemassa olevia oppilaita, on varmistettava, että aikuisten määrä luokassa on riittävä ja koulutustaso sellainen, että opetuksen tukeminen on laadukasta.

Vammaislapsiperheiden huomioiminen on tärkeää, kun kehitetään perheille suunnattavaa tukea huomioimaan pikkulapsivaiheen tarpeiden lisäksi myös muu lapsuusaika. Tuen suunnittelussa on tärkeä huomioida tuen jatkuvuus ja pitkäaikaisuus yli lapsuuden ja eri nivelvaiheiden. Näissä perheissä hoivatilanteet voivat olla kuormittavia ja tarvitaan erityistä tukea työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseksi. Palvelut tulee turvata ja suunnitella riittävän pitkälle, jotta nuoren siirtyä aikuisuuden palveluihin tapahtuu sujuvasti ja palveluihin ei tule katkoksia.

Lapsi- ja perhepolitiikan poikkihallinnollinen koordinaatio

Poikkihallinnollisessa työssä on varmistettava, että vammaisten lasten näkökulma on mukana kaikkien hallintoalojen lapsi- ja perhepolitiikassa läpileikkaavana näkökulmana.

Kuntien ja hyvinvointialueiden strategia- ja ohjelmatyön tukeminen

Toimenpiteen tulee tukea kuntien osaamista ja yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten osallisuuden ja hyvinvoinnin tukemiseksi. Esimerkiksi opetuksen ja sosiaali- ja terveystieteiden välisessä yhteistyössä on vaikeuksia, mikä on johtanut esimerkiksi lapsen jäämiseen pois koulusta. Vammaisen lapsen ja nuoren kohdalla on riskinä, että lapsen tarvitsema tuki ja osallisuutta edistävät toimenpiteet mielletään vain vammaispalvelujen tehtäväksi ja erityisryhmätoiminnaksi ja lapsi ajautuu pois kunnan palveluista.

Lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin vahvistaminen jatkuu

Vammaisten lasten näkökulman huomioon ottaminen edellyttää vammaisvaikutusten arviointia lapsivaikutusten arvioinnin rinnalla.

Lapsen oikeuksista ja lapsistrategiasta viestiminen sekä lapsen oikeuksien koulutukset

Viestinnässä ja tietoaisteistoissa tulee huomioida saavutettavuus. Tietoa tarvitaan selkokielellä ja kuvin tuettuna. Tietoa tulee levittää myös toiminnallisesti, esimerkiksi työpajoina yhteistyössä lasten ja nuorten sekä järjestöjen kanssa. Järjestöjen avulla voidaan tavoittaa myös laajemmin lapsia ja nuoria.

Lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen

Kehitysvammaliitto ehdottaa lisäyksiä, jolla varmistetaan kehitys- ja puhevammaisten lasten oikeus osallistua, tulla kuulluksi ja vaikuttaa. Tarvitaan kehitys- ja puhevammaisten sekä laajemmin ymmärtämisessä ja oppimisessa tukea tarvitsevien lasten oikeuksia, kuulemista ja osallisuutta tukevien menetelmien käyttöönottoa ja kehittämistä. Tämä edellyttää yhteistyötä vammaisjärjestöjen, kuten Kehitysvammaliiton, kanssa, joka on kehittänyt vammaisten lasten kuulemista mm. yhteishankkeessa muiden järjestöjen kanssa (lue lisää: <https://verneri.net/yleis/ohjeita-paljon-tukea-tarvitsevan-lapsen-kuulemiseen>).

Lisäksi tulee varmistaa, että lapsilla on käytössä mahdollisuus kommunikointiin ja sitä antavilla ammattilaisilla taitoa olla vuorovaikutuksessa ja viestiä lapsen kanssa hyödyntämällä niitä kommunikointikeinoja ja henkilökohtaisia apuvälineitä, joita lapsella on käytössä (viittomat, kuvat, kommunikointilaitteet jne.). Ammattilaiset tarvitsevat koulutusta puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käytöstä, jotta näitä keinoja käyttävät lapset tulevat kuulluksi ja ymmärretyksi. Lasten kuulluksi tuleminen ja osallistuminen on turvattava myös lapsen tarpeen mukaisesti puhevammaisten tulkkauksella varhaiskasvatuksessa ja kouluissa.

Puuttuuko suunnitelmasta mielestäsi jotain olennaista? Huomioithan vastatessasi, että toimenpiteitä tehdään suurelta osin ministeriöiden virkatyönä ja vältetään päällekkäisyyttä muiden ohjelmien (esim. VANUPO, Demokratiaohjelma, Yhdenvertaisuustiedoksiänto) kanssa

Lasten ja nuorten hyvinvointia ja osallisuutta tukevan ammatillisen osaamisen ylläpitämisen ja kehittämisen näkökulma jää kapeaksi. Vammaisten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien lasten kanssa toimivilta aikuisilta vaaditaan monipuolista ammatillista tietotaitoa. Vammaisjärjestöt, kuten Kehitysvammaliitto, toteuttavat koulutuksia, joissa jaetaan tietoa esimerkiksi vammaisryhmistä, oppimisen vaikeuksista, puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista ja selkokielestä.

Käynnissä olevat leikkaukset ja säästötavoitteet heikentävät ammatillisen kasvun ja kehittymisen mahdollisuuksia ja ammattilaisten tietotaitoa toimia lasten ja nuorten kanssa. Tästä kärsivät suoraan heikommassa asemassa olevat lapset. Koulutuksesta ja järjestöjen rahoituksesta leikkaaminen ja rahoituskanavien supistaminen (OPH-

koulutukset) vaikuttavat opetuksen ja varhaiskasvatuksen sekä sosiaali- ja terveystoimen ammatillisen osaamisen tasoon ja sitä kautta lasten arkeen ja tukemiseen sekä kohtaamisen ja opettamisen laatuun.

Nyky aikaan on siirtynyt rakenteita ja käytänteitä, jotka eivät mahdollista lapsistrategian mukaista toimintaa: lapsiryhmät ovat liian suuria kouluissa ja varhaiskasvatuksessa. Yläkoulussa ja toisella asteella nuoriin ei voida luoda aitoa, turvallista suhdetta, jos yhdellä opettajalla on valtava määrä nuoria opetettavana. Selvää on, että erityistarpeet eivät myöskään voi tällöin toteutua. Sama koskee sote-alan ammattilaisia, joilla on liian suuret määrät lapsia ja nuoria asiakkaana, jolloin pitkäjänteinen ja turvallinen asiakassuhde ei ole mahdollinen.

Millaisin toimin lapsistrategia tuottaisi lisäarvoa lapsi- ja perhepolitiikan toimijoiden entistä parempaan kokonaiskoordinaatioon?

Henkilökohtaisen budjetoinnin käyttöönoton laajentaminen lapsiperheisiin, joilla on runsaasti tuen tarvetta, mahdollistaisi yksilöllisemmän palvelujen räätälöinnin ja epävirallisen tuen hyödyntämisen palvelujen tuella.

Hyvinvointitalouden mittareiden mukaan ottaminen lapsistrategiaan olisi tärkeää. Tässä tulisi huomioida EU-tasoinen strategiatyö, joka liittyy hyvinvointitalouteen.

Muut huomiot?

Strategian toimeenpanosuunnitelma on osin yleistasoinen ja kaipaa lisää konkretiaa. Käytetyt käsitteet ovat tulkinnanvaraisia: esimerkiksi toimeenpanosuunnitelmassa puhutaan asioiden huomioimisesta ja riittävästä tuesta. Näiden sijaan tulisi varmistaa asioiden toteutuminen sekä määritellä ja avata käsitteet, kuten riittävä tuki, täsmällisemmin suhteessa käytäntöön.

Toimeenpanosuunnitelma ei ole linjassa hallituksen nykyisten säästötoimien ja leikkausten kanssa. Lukuisiin kohtiin on kirjattu kolmannen sektorin rooli lasten ja perheiden tukijana ja palvelujärjestelmän täydentäjänä. Samaan aikaan leikataan järjestöiltä, vaikka toimintaedellytykset tulisi turvata, jotta ne voivat jatkossakin tukea ja täydentää palveluja.

Lisätietoja

Susanna Rieppo, asiantuntija
Kehitysvammaliitto
p. 050 329 0511
susanna.rieppo (ät) kvf.fi